

4. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) // Українська мова і література в школі. – 2012. – №4. – С.51-64.
5. Краевский В.В. Основы обучения. Дидактика и методика: Учеб. пособие для студ. учеб. заведений / В.В.Краевский, А.В.Хуторской – М.: Издательский дом «Академия», 2007. – 352с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. // Шкільний світ, 2001. – № 1. – С. 16.
7. Сидоренко В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісного зорієнтованого підходу / В.Сидоренко // Наукова скарбниця Донеччини. – Донецьк, 2011. – № 1. – С.72-77.
8. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т.В.Симоненко. – Черкаси, 2006. – 328 с.
9. Шелехова Г. Зміст і структура оновленої програми з української мови для основної школи крізь призму сучасних підходів / Г.Т.Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 2. – С.60-64.

Стаття присвячена проблемі розвитку комунікативної компетентності студентів-філологів. У роботі розглянуто сутність понять «компетенція» та «компетентність», проаналізовано структуру та визначено основні напрями формування комунікативної компетентності студентів вищого педагогічного навчального закладу. Автором з'ясовано, що сформованість комунікативної компетентності є запорукою успішної професійної діяльності майбутніх словесників.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікативна компетентність.

Статья посвящена проблеме развития коммуникативной компетентности студентов-филологов. В работе рассмотрены сущность понятия «компетенция» и «компетентность», проанализирована структура и определены основные направления формирования коммуникативной компетентности студентов высшего педагогического учебного заведения. Автором установлено, что сформированность коммуникативной компетентности является залогом успешной профессиональной деятельности будущих словесников.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, коммуникативная компетентность.

The article is devoted to a problem of communicative development of philology students. This article examines the nature and characteristics of the concepts of «competency», «competence», analyzes the structure and the main directions of communicative competence of students in higher educational institutions. The author has clarified that communicative competence's formation is pledge of successful work of future philologists.

Keywords: competence, competency, communicative competence.

УДК 316.444.5.001.86:378

Н.В. Латуша
м. Вінниця, Україна

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ: ОПЕРУВАННЯ ТЕРМІНАМИ, УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Вступ. Тенденції розвитку вищої освіти та створення єдиного європейського простору призводять до формування ринку праці з високими вимогами до професійної підготовки майбутніх спеціалістів. У нових соціально-економічних умовах передбачається високий рівень професійної мобільності майбутніх фахівців.

Нині тема професійної мобільності в педагогічних дослідженнях є досить актуальною. Актуальність насамперед пов'язана з соціальним замовленням, тому що сучасному роботодавцю потрібен спеціаліст, здатний до творчої праці, професійного розвитку та самовдосконалення, освоєння та впровадження освітніх технологій. Через це у педагогічному середовищі частіше постають конкретні завдання щодо підготовки майбутніх фахівців. Ставши професійно компетентними спеціалістами, студенти мають відрізнятися високим рівнем духовної культури, бути реально потрібними і конкурентоспроможними на ринку праці. Також мають бути готовими до свідомого й відповідального самовизначення, до професійного зростання, гнучкості мислення, толерантності та професійної мобільності в реалізації власних життєвих цілей.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз досліджень вказує на те, що проблема професійної мобільності не нова, проте ще донедавна вона була традиційним предметом дослідження

виключно соціології – Л. Бендикс, С. Кугель, П. Сорокін, М. Яценко та ін. Онещодавно з'явилися дослідження професійної мобільності в економічних науках – Є. Іванченко, Н. Коваліско, С. Макеєв, О. Михайлов та ін. Про сутність професійної мобільності йдеться у працях О. Коржуєва, Е. Тофлера та ін. Загальні основи професійної мобільності – В. Воронкова, І. Дичківська, Е. Зеєр, З. Курлянд, Е. Сайфутдинова та ін. Однак обраний нами вид дослідження зумовлений недостатністю наукових розвідок у суто педагогічному аспекті зазначеної проблематики.

Мета статті – проаналізувати основні педагогічні підходи до визначення поняття «мобільність» та «професійна мобільність» в українській та зарубіжній науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. На теперішньому етапі розвитку українського суспільства вища освіта повинна стати найважливішим фактором збереження єдиного соціокультурного простору країни, подолання напруженості й соціальних конфліктів. Інтеграція України в Європейський простір загострює протиріччя між потребами європейського ринку праці та пропозиціями щодо системи підготовки майбутніх українських фахівців. Модернізація економічної та професійної інфраструктури суспільства потребує від фахівців професійного самовдосконалення. За цих умов важливим завданням вищої професійної освіти є формування професійної мобільності майбутніх фахівців.

Вітчизняні автори, аналізуючи поняття «мобільність» як якість, зазвичай розглядають його в кореляції з мобільністю як з динамікою в соціальному просторі, що є логічним явищем в зв'язку з даним явищем, проте складно не помітити періодично виникаючі ототожнення, які ініціюють не завжди правомірні висновки і формують некоректний понятійний генезис. Скажімо, у процесі аналізу мобільності як якості виникають посилання на зарубіжні джерела, однак ці посилання часто приводить до розуміння мобільності не як якості, а до мобільності як переміщення в просторі. Нам не вдалося знайти в зарубіжних джерелах розгляд мобільності як якості / властивості / характеристики особистості. Аналізуючи україномовні статті з професійної мобільності, ми кілька разів зустрілися з думкою про те, що П. Сорокін є родоначальником «мобільності як якості». Але, на жаль, у роботах П. Сорокіна ми не змогли знайти згадку про мобільність як про якість, автор писав про мобільності як про «переміщення індивіда всередині соціального простору» [6, с. 294]. Проте, зважаючи на те, що у нас не було можливості прочитати все зібрання творів, ми не маємо права категорично стверджувати, що у П. Сорокіна немає мобільності як якості, ми також припускаємо, що існують зарубіжні праці, де мобільність трактується в контексті якості / властивості / характеристики. У тезаурусі видавництва Oxford University Press ми знайшли семантичні відносини між актуальними для нас лексичними одиницями. Тут цікаво подивитися на спектр синонімів, оскільки саме вони в основному з'являються в зарубіжних джерелах при дослідженні змістовно того ж явища, тобто зарубіжні автори досліджують те, що ми називаємо мобільністю, але в іншому аспекті, з використанням іншої термінології. Потрібне нам значення виникає четвертим:

Mobile – 4) these groups consist of highly mobile young people and families **adaptable**, flexible, versatile, changing, fluid, moving, on the move, transplantable.

Mobility – 4) an increased mobility in the workforce **adaptability**, flexibility, versatility, adjustability [10, p. 568].

Отже, в якості синонімічного ряду ми бачимо адаптивність, гнучкість, поняття versatility передбачає мінливість, різнобічність / багатосторонність (у тому числі розвитку), рухливість, adjustability – пристосовність, гнучкість.

Примітно, що позначені синоніми часто фігурують у зарубіжних статтях у процесі аналізу проблем, які в Україні пов'язуються з необхідністю формування мобільності: «Since the pace of change seems to transform organizations into continuously changing «turbulentsystems», there is growing need for adaptable employees who can handle change on an ongoing basis» [9, p. 11]. «Видається, що швидкість змін перетворила організації в перманентно мінливі «турбулентні системи», з цієї причини росте необхідність в залученні співробітників, здатних до постійної адаптації у мінливих умовах».

Учені з 13-ти країн провели велику спільну роботу з вивчення адаптивності. Вони створили тест CAAS (Career Adapt-Abilities Scale), який зараз активно апробується по всьому світу. Ми розглянули показники, які містить тест. У тесті 4 виміри (dimensions): concern, control, curiosity and confidence (скорочено їх іноді називають 4Cs): «Concern means the extent to which an individual is oriented to and involved in preparing for the future. Control means the extent of selfdiscipline as shown by being conscientious and responsible in making decisions. Curiosity means the extent to which an individual explores circumstances and seeks information about opportunities. Confidence means the extent of certitude that one has the ability to solve problems and do what needs to be done to overcome obstacles» [11, p. 664] – «Зацікавленість – це ступінь орієнтації на майбутнє, ступінь заглибленості в його створення. Контроль – рівень самодисципліни, який проявляється у сумлінному і відповідальному прийнятті рішень. Інтерес (цікавість) – рівень аналізу обставин і дослідження можливостей. Упевненість – рівень віри в свої здібності вирішувати проблеми і здійснювати необхідні для подолання перешкод дії». На думку авторів, зацікавленість дозволяє представити майбутні перспективи і підготуватися до того, що може чекати, самоконтроль пов'язаний із необхідною для реалізації бажаних перспектив модифікацією особистості та оточення, він тісно переплітається з концентрацією зусиль і завзятістю в досягненні мети. Прояв інтересу дозволяє людині проаналізувати свої можливості в різних ситуаціях. Упевненість дозволяє людині реалізувати задумане.

Якщо аналізувати пропоновані вітчизняними дослідниками структури професійної мобільності, можна виявити значну схожість зі структурою CAAS, але ототожнювати їх було б помилкою. Професійна мобільність в українському контексті ширша. Основою мобільності є знання, навички та вміння, актуальні для професійної діяльності, адаптивність виступає як принциповий, але другий за значимістю елемент. При цьому адаптивність може трактуватися або в широкому (подібним з CAAS), або у вузькому сенсі слова (у разі вузького трактування з'являються додаткові компоненти, пов'язані з саморегуляцією, інтелектуальною лабільністю і т.ін.).

Як тільки починається аналіз мобільності в професійній сфері, виникає ціла сукупність компонентів, яка знаходиться в тісному зв'язку з професійною компетентністю. Тому розгляд мобільності як здатності актуальний для загальної психології, оскільки в цьому випадку не стосується реалізації індивіда в певній професійній сфері, йдеться про загальну, безконтактну здатність «людини швидко реагувати на мінливі умови, а також внутрішньо перебудовувати, змінювати свою психічну структуру: ціннісні орієнтації, мотиви, установки, відносини» [1, с. 91]. Однак як тільки актуальною стає певна професійна сфера, навіть якщо дослідники спочатку визначають мобільність через здатність, вони потім неминуче звертаються до компонентів професійної компетентності, змістовно – до готовності в педагогічному сенсі. Варто відзначити, що готовність у визначеннях часто має ще мотиваційно-мобілізаційний аспект значення. Готовий спеціаліст не тільки підготовлений, він ще володіє особистими ресурсами, які дозволяють йому мобілізуватися для досягнення мети.

Парадокс, на нашу думку, виникає через те, що сучасне педагогічне розуміння готовності як підготовленості інтегрує в свої рамки актуальні в контексті діяльності здібності, адже студент готовий не тільки тоді, коли він має певні знання, в рамках готовності він має бути здатний до широкого спектру дій (фізичних та/або аналітичних). Фактично навички та вміння можна розглядати через призму здібностей. Виходить, що готовність включає в себе здібності, з цієї причини пропадає логіка визначення через «готовність і здатність». Можна сказати, що мобільність – якість, що виражається в готовності фахівця оперативно й ефективно вирішувати професійні завдання, адаптуючись у контексті діяльності. Однак така типологія визначення також може спровокувати критику.

Структура визначення за принципом включення компонентів у якість / характеристику / властивість уявляється нам резистентною щодо можливої критики. У рамках цієї структури можна дати таке максимально загальне визначення: професійна мобільність – властивість особистості, що характеризується сукупністю компонентів, релевантних для реалізації мобільності як динаміки в професійному просторі, а також сукупністю компонентів, що дозволяє

зберегти професійну позицію у випадку, якщо позиція передбачає необхідність саморозвитку, періодичної модифікації індивідуальних якостей, навичок і вмінь. Змістовна сукупність компонентів залежить від професійної діяльності, а їх найменування залежать від термінологічної традиції, якої дотримується дослідник. З нашої точки зору, якщо характеризувати професійну мобільність без найменування компонентів, можна сказати, що це явище передбачає адекватний рівень знань (і здатність ними оперувати, а також здатність їх засвоювати), навичок і умінь (і здатність їх самостійно формувати) і адаптивність на міжнародному рівні 4C (concern, control, curiosity, confidence) для їх успішної реалізації.

При виділенні компонентів виникає варіативна сегментація з неминучими перетинами різних полів. У максимально загальному вигляді можна виділити всього три компоненти: 1) мотиваційний компонент; 2) когнітивний компонент, який включає сферу знання, пізнання (тобто саму здатність засвоювати нову інформацію, розвиватися) та операційний блок (сфера навичок і вмінь); 3) адаптивно-регулятивний компонент, який безпосередньо відповідає за успішну реалізацію знань, навичок і вмінь.

Вивчаючи дослідження російських науковців, ми виокремили визначення професора Б. Ігошева: «Професійна мобільність як суб'єктивне явище являє собою інтегральну якість особистості, що виражає здатність і готовність індивіда до змін своєї професійної позиції, статусу і до переміщень у професійній сфері на основі певних світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, знань, відповідно до особистісних потреб» [3, с. 110].

Заслуговує на увагу тлумачення терміну «професійна мобільність», запропоноване Н. Кожемякіною, яка досліджує професійну мобільність менеджерів-аграріїв як здібність і готовність особистості працювати в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у рамках професійно-управлінської діяльності у сфері агропромислового комплексу України, а також в умовах певних соціальних перетворень (статусу, ролі, професії і т. ін.). Вона виділяє варіанти професійної мобільності:

1) за активністю участі в ній індивіда – активна (людина за власною ініціативою шукає нову роботу) і пасивна (в результаті втрати робочого місця за ініціативою роботодавця);

2) за рівнем вияву – горизонтально професійна мобільність (зміна місця роботи без зміни місця, яке займає особистість у структурі престижних професій), і вертикальна – зі зміною вказаного статусу;

3) за ступенем мінливості – професійна мобільність без зміни чи зі зміною профілю роботи;

4) за первинністю (вторинністю) – первинна професійна мобільність (зміна основного місця роботи) і вторинна (зміна другого місця роботи);

5) початкова мобільність (вибір профілю освіти, залежно (чи без неї) від батьківських професій [4, с. 8].

Дослідниця Є. Іванченко стверджує, що професійну мобільність уявляють як оволодіння системою узагальнених професійних способів і вміння ефективно їх застосовувати для виконання кількості завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої. Професійна мобільність передбачає також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різних завдань у сфері своєї професії [2, с. 12].

Цілком слушною є думка професора Р. Пріми стосовно того, що професійну мобільність доцільно розглядати як: «підґрунтя ефективного реагування особистості на «виклик» сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; системне багатогранне явище, що вимагає інтегрованого, міждисциплінарного підходу щодо дослідження; внутрішній (мотиваційно-інтелектуально-вольовий) потенціал особистості, що лежить в основі гнучкої орієнтації і діяльнісного реагування в динамічних соціальних і професійних умовах відповідно до власних життєвих позицій; забезпечує готовність до змін і реалізацію цієї готовності у своїй життєдіяльності (готовність особистості до сучасного життя з його багатоаспектними чинниками вибору); детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до

професійної діяльності, особистісного розвитку, що сприяє ефективному розв'язанню фахових проблем» [5, с. 101-102].

Дослідниця Л. Сушенцева визначила, що професійна мобільність майбутнього кваліфікованого робітника – це якість особистості, що є необхідною для успішної життєдіяльності особистості в сучасному суспільстві, яка виявляється в праці і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії через сформованість ключових компетенцій та ключових кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище. Професійна мобільність передбачає готовність кваліфікованого робітника до зміни виконуваних професійних завдань, до зміни робочого місця, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності [7, с. 158].

Науковець І. Хом'юк у своїй науковій роботі зробила узагальнене визначення, щодо поняття мобільності. На її думку, це – одна із сутнісних характеристик людини, яка проявляється в процесі праці, тобто в професійній діяльності [8, с. 15]. Також підсумувавши погляди різних науковців на поняття «професійної мобільності», І. Хом'юк зробила узагальнене визначення, що професійна мобільність – це одна із стійких якостей особистості, що забезпечує успішне виконання певної професійної діяльності [8, с. 23]. Нам імпонує це визначення і надалі ми будемо користуватися ним у своїх майбутніх дослідженнях.

Отже, проблема професійної мобільності вже давно стала предметом дослідження зарубіжних науковців. Для вітчизняних дослідників також є актуальною ця тематика. Узагальнюючи вищевикладене, вважаємо що аналізуючи професійну мобільність, різні автори вводять свої аспекти бачення даної проблеми і релевантні способи її вирішення. Те, що вітчизняні автори досліджують у контексті мобільності, виділяючи різні компоненти або називаючи подібні явища відповідно до різних термінологічних традицій, і те, що зарубіжні вчені розглядають у рамках «приспосовність, працевлаштування, багатосторонність і т.д.», змістовно служить одній меті – пошуку засобів і методів, що дозволяють у сучасних умовах успішно реалізувати підготовку фахівців, які дійсно зможуть впоратися з покладеними на них професійними обов'язками.

Висновок. За останні десятиріччя у зв'язку із значними змінами у соціальних умовах життя в Україні змінився ринок праці і, перш за все, це вплинуло на професійну підготовку майбутніх фахівців. Об'єктом нашого дослідження була професійна мобільність, яка в свою чергу має забезпечити підготовку фахівців нової якості, що так необхідні зараз нашому суспільству. Ми детально проаналізували поняття «мобільність» та «професійна мобільність» у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі і дійшли до висновку, що зарубіжні і вітчизняні вчені по-різному тлумачать ці терміни, тому вони є досить місткими і неоднозначними за своїм трактуванням.

Перспективи подальших досліджень. Зважаючи на актуальність проблеми та необхідність її детального вивчення, у подальшому перспективним вважаємо дослідити вивчення формування професійної мобільності як якості особистості, яке визначає її готовність до професійного зростання і професійної самореалізації.

Література:

1. Зеер Э. Ф. Профессиональная мобильность – интегральное качество субъекта инновационной деятельности / Э. Ф. Зеер, С. А. Морозова, Э. Э. Сыманюк // Педагогическое образование в России. – 2011. – №5. – С. 90-97.
2. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. А. Іванченко; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – 21 с.
3. Игошев Б. М. Сущностно-логический анализ мобильности как межнаучного понятия / Б. М. Игошев // Педагогическое образование в России. – 2014. – №1. – С. 105-111.
4. Кожемякіна, Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. І. Кожемякіна; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2006. – 21 с.
5. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : [монографія] / Раїса Миколаївна Пріма. – Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. – 367 с.

6. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / П. А. Сорокин; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. — М.: Политиздат, 1992. — 543 с.
7. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Леонідівна Сушенцева ; за ред. Н. Г. Ничкало ; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. — Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. — 439 с.
8. Хом'юк І. В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів : монографія / І. В. Хом'юк. — Вінниця : ВНТУ, 2012. — 380 с.
9. Adapting to change: The value of change information and meaning-making / M. Heuvel, E. Demerouti, A. Bakker, W. Schaufeli // Journal of Vocational Behavior. - 2013. - Volume 83. —P. 11-21.
10. Oxford thesaurus of English / Maurice Waite. — Second Edition. — Oxford University Press, 2006. — 987 p.
11. Savickas M. L. Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries / M. L. Savickas, E. J. Porfeli // Journal of Vocational Behavior. — 2012. — Volume 80, Issue 3. — P. 661-673.

У статті аналізується і визначається місце та значення професійної мобільності в соціально-економічному та педагогічних контекстах. Проаналізовано основні педагогічні підходи до визначення понять «мобільність» та «професійна мобільність» в українській та зарубіжній науковій літературі. Розглянуто і теоретично доведено, що зарубіжні та вітчизняні вчені по-різному тлумачать ці терміни, тому вони є досить місткими і неоднозначними за своїм трактуванням.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, якість, здатність, готовність, професійна діяльність.

В статье анализируется и определяется место и значение профессиональной мобильности в социальном, экономическом и педагогических контекстах. Проанализированы основные педагогические подходы к определению понятий «мобильность» и «профессиональная мобильность» в украинской и зарубежной научной литературе. Рассмотрено и теоретически доведено, что зарубежные и отечественные ученые по-разному толкуют эти термины, поэтому они являются достаточно вместительными и неоднозначными за своим толкованием.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, качество, способность, готовность, профессиональная деятельность.

In the article the place and the meaning of professional mobility in social-and-economic and pedagogic contexts have been analyzed and identified. The main pedagogic approaches as for definitions of 'mobility' and 'professional mobility' in the Ukrainian and foreign scientific literature have been analyzed. It has been examined and theoretically shown that foreign and national scientists explain this term in different ways that is why it is capacious enough and can be interpreted differently.

Keywords: mobility, professional mobility, quality, ability, readiness, professional activities.

УДК 378. 147.032

А.П. Лісниченко
м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується гуманістичними тенденціями, переорієнтацією змісту навчання з інформаційного на смислопошукове, формування професійної свідомості майбутніх фахівців. Це актуалізує важливість пошуку шляхів і методів розвитку особистісно-сислової сфери студентів, допомоги їм в усвідомленні власних потенційних можливостей, навчання механізмам рефлексії й творчості, орієнтації на постійний саморозвиток. Лише вчитель, який аналітично підходить до розв'язання педагогічних завдань, критично осмислює свою педагогічну діяльність, здатний ефективно застосувати загальні знання враховуючи індивідуальні властивості студента в конкретній ситуації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити, що професійна самосвідомість є тією інстанцією, де здійснюється оцінка власних досягнень, відбувається розвиток (Ю. Кулюткин). Стрижневим механізмом професійної свідомості та особистісно-сислової сфери студентів є рефлексія.

Сутність рефлексії розуміється дослідниками як спрямованість пізнання на самого себе,